

Diana Stolac

VENEFRIDA BARTOLA KAŠIĆA

Bartol Kašić, Venefrida, eine Tragödie. Text, Einleitung und Index von Darija Gabrić-Bagarić. Fach Slavische Philologie der Universität Bamberg. Bamberg 1991.

Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte / Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest 4

Odjel slavenske filologije Sveučilišta u Bambergu pokrenulo je 1989. godine ediciju *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte / Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest*. Zamišljena je kao biblioteka značajnih tekstova iz hrvatske književnosti, filologije, teologije i etnologije, s opširnim analizama i komentarima, a obuhvaća vrijeme od 15. do 19. stoljeća. Urednici ističu svoju želju da današnjem čitatelju približe vrijedne ali nepoznate rukopise skrivene u arhivima diljem Europe. Treća je knjiga ove edicije pobudila posebnu pozornost, pa i burne polemike: Elisabeth von Erdmann-Pandžić predstavila je stručnoj javnosti tri rukopisna rječnika hrvatskoga jezika i provela detaljnu lingvističku analizu pokušavajući dokazati hipotezu o njihovoj atribuciji Bartolu Kašiću¹.

I četvrta nas knjiga *Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest* vraća Bartolu Kašiću. Ali, ovoga puta upoznajemo autora prve hrvatske tiskane gramatike (*Institutionum lignuae Illyricae libri duo*, 1604) i najstarijih hrvatskih rukopisnih rječnika, prevoditelja Biblije i značajnih pobožno-utilitarnih djela kao - pjesnika. Naime, pomna proučavateljica Kašićeva djela Darija Gabrić-Bagarić priredila je kritičko izdanje rukopisa R 5254 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu - tragedije o svetiци Venefridi. (Tekst je 1938. godine objavio Franjo Fancev, ali dosta slobodnom transkripcijom a ne transliteracijom, što je sa stajališta današnje metodologije neodgovarajuće, pa ne može biti os-

novom za fonološku i ortografsku analizu.)

Životopis u stihovima mučenice Venefride dovršen je 1627. godine, dakle pripada Kašićevu dubrovačkom razdoblju. Spjev je pisan jezikom i stilom dubrovačkog pjesništva, metričkim shemama kakve nalazimo u njegova suvremenika Gundulića. Ugledanje u dubrovački književnojezični tip zamjetno je i u drugim Kašićevim djelima iz toga perioda, a tek će kasnije uključivati štokavske elemente iz drugih izvora. Ne smijemo smetnuti s uma činjenicu da je Kašić Pažanin, dakle čakavac, koji se svjesno opredijelio za štokavski književni jezik, a štokavsku je pisanu praksu mogao poznati "ili u tek nastaloj franjevačkoj bosanskoj literaturi ili u već izgrađenoj književnosti Dubrovnik. (...) ...nameće se zaključak da je prva i najvažnija škola u kojoj je Kašić sustavno usvojio štokavski dijalekt bila dubrovačka literarna produkcija." (str. 28)

Sveta Venefrida je tragedija u stihu u pet činova, s promjenjivim brojem slika u svakome činu, a smjenjuju se osmerci (s rimom *abba* ili rjeđe *abab*) i dvanaesterci (s rimom *aabb*). Kašićev je naslov *VENEFRIDA TRAGEDIA Trionfo od cistochiae Bara Kassichia*. Velik je broj likova (autor ih zove *govornici*) a posebna je funkcija *kora* (*kor od anđela* i *kor od dječice*) koji najavljuje, komentira i zaključuje događaje. Valja spomenuti i redateljske i scenografske upute na talijanskom, nažalost necjelovite, kojima autor pokazuje da svoj pisani dramski tekst vidi kao uprizoreno scensko djelo. Upute su u ovome izdanju tiskane iza

¹ Elisabeth von Erdmann-Pandžić, *Drei anonyme Wörterbücher der kroatischen Sprache aus Dubrovnik, Perugia und Oxford, Zur Sammlung der 'disiecta membra' des früheren Opus von Bartol Kašić*. Fach Slavische Philologie der Universität Bamberg. Bamberg 1990. Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte / Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest 3.

drame, ali nisu popraćene analizom, što je vjerojatno prepušteno teatrolozima.

Darija Gabrić-Bagarić analiza grafijske odlike teksta i ispisuje grafijski nacrt *Venefride*. Kašićevo zalaganje za jednofunkcionalnost slovnih znakova i za stabilnost znakova neovisnu o poziciji u riječi provedeno je gotovo u potpunosti, jer "jedinu pravu dvofunkcionalnost znaka imamo kod [u], gdje naporedo dolaze u grafijskom rješenju u i v." (str. 13) Usporedba grafijskog sustava *Venefride* i predloženog nacrtu u Kašićevoj gramatici, te Kašićevih tiskanih djela donosi zanimljive rezultate. Naime, dok su u rukopisu *Venefride* razlike gotovo zanemarive, tiskana Kašićeva djela znatno odstupaju od predložena nacrtu. Autorica s pravom zaključuje: "To može značiti jedino da tamo gdje je realizacija ovisila isključivo o Kašiću, a to je slučaj u rukopisnom tekstu, on se pridržava vlastitih rješenja, dok tamo gdje rješenja dikтира tiskar, tehničke mogućnosti tiskare, redaktor ili što drugo, odstupanja su neizbježna." (str. 14)

Iz odjeljka *Ortografske osobine* izdvajamo zaključak: "Ortografske norme spjeva o sv. Veneferidi podudaraju se s ortografijom ostalih Kašićevih djela, tako da je očito Kašić imao izgrađene stavove o pravopisu i sprovodio ih je i u ovom svom tekstu. Kašićevi pravopisni stavovi uglavnom se uklapaju u pravopisne uzuse njegova vremena, tako da u tom smislu Kašić nije posebno ništa inovirao, već je prihvatio tradicionalna rješenja, o kojima onda nije ni u svojim jezikoslovnim napisima posebno govorio." (str. 16)

Od fonetskih (fonoloških/morfoloških ?) značajki valja istaknuti gotovo dosljedan ijekavizam, što znači da je u gramatičkim morfemima ijekavski refleks jata, dok u korijenskim pretežu ijekavski oblici, premda ima i ikavskih. Ikavizmi i ekavizmi koji se pojavljuju tipični su za dubrovački govor (npr. *gdj, ovdj, priko*) ili dubrovačku književnost (npr. *dilka, lik, strila, cesar, zlecd*). Autorica provodi zanimljivu analizu jotovanja, naročito na primjerima u kojima se

štokavski i čakavski razlikuju, na koju zbog njene složenosti ovom prigodom samo upućujemo. Dubrovački je utjecaj neupitan, ali se Kašićev materinski čakavski sustav ipak može nazrijeti.

Na morfološkoj je razini jezik *Venefride* u potpunosti razumljiv današnjem čitatelju, pa autorica izdvaja samo one jezične fenomene koji su različiti od suvremenoga hrvatskoga književnog jezika.

U mnogim je lingvističkim analizama prikaz leksičke razine nesustavan jer pojedine riječi lako zavedu. Darija Gabrić-Bagarić izbjegla je tu zamku zamijenivši takvu analizu na najbolji moguć način - izradom rječnika-indeksa, tako da je čitateljima leksički fond Kašićeva spjeva potpuno prezentiran. U rječniku je natuknica transkribirana, što olakšava traženje riječi, a popisani su svi likovi u originalnoj grafiji u spjevu i njihov smještaj u tekstu. Za manje poznate riječi odnosi se značenje.

Kao i u svojoj značajnoj monografiji *Jezik Bartola Kašića* (1984), i ovdje Darija Gabrić-Bagarić posvećuje posebnu pažnju Kašićevoj sintaksi, premda su stih i metar nametnuli određena sintaktička ograničenja. Pojava nekih sintaktičkih kalkova prema talijanskom, odnosno latinskom jeziku, konstatirana kao činjenica književnog jezika u 17. stoljeću, mogla bi pomoći u argumentaciji današnjih jezičnosavjetničkih stavova.

Na kraju stoje *Napomene o akcentu i kvantiteti*, budući da je Kašić mjestimično bilježio naglaske, i to s trim akcenatskim znakovima: ' , ^ i ` . Vrijednost je tih znakova teško utvrditi. Oznake kvantitete nešto su jasnije: udvojeni samoglasnik upućuje na dugi slog, a udvojeni suglasnik na kratki vokal u prethodnome slogu, ali ni tu nije Kašić potpuno dosljedan.

Darija Gabrić-Bagarić, proučavateljica i štovateljica Kašićeva djela, približila nam je malo poznat rukopis *VENEFRIDA TRAGEDIA Trionfo od cistochiae Bara Kassichia*. Kritičko izdanje teksta omogućuje daljnje analize - književ-

nopovijesne, književnoteorijske a posebice teatrološke.

Diana Stolac

GRAMATIKE VJEKOSLAVA BABUKIĆA

Branka Tafra, **Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić**, Matica hrvatska, Zagreb 1993.

Od prve poznate tiskane gramatike hrvatskoga jezika *Institutionum Linguae Illyricae* Bartola Kašića iz 1604. godine dijele nas gotovo četiri stoljeća. Do sredine 19. stoljeća slijedi je četrdesetak gramatika (najčešće zapravo gramatičko-leksikografskih djela, ili pak, parafrazirajući Blaža Tadijanovića, jezikoslovnih djela tipa svaša *pomalo*). Medašna je godina u povijesti hrvatske gramatike 1876. kad izlazi treće izdanje **Slovnice hrvatske** Adolfa Vebera, posljednje koja pripada ilirskome krugu. Gramatike nakon toga vremena dio su povijesti novije hrvatske gramatike. To je okvir u koji su smještene i gramatike Vjekoslava Babukića, kojima je posvećena knjiga Branke Tarfe **Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić** (za tisak priređena autoričinom doktorska disertacija).

U Uvodu (s ocljelicima **Gramatika i gramatikologija**, **Tragom hrvatske gramatike i između ideologije i lingvistike**) značajno mjesto pripada terminolojskim pitanjima. Tako nas ovdje "gramatika zanima, prije svega, kao znanstveno sredstvo opisa jezičnog ustrojstva" (str. 11). U lingvista će više zanimanja, zasigurno, pobuditi uvođenje termina *gramatikologija* (autorica u bilješci ističe da se ovaj naziv "prvi put uvodi u ovoj knjizi", str. 9). *Gramatikologija* je znanstvena disciplina koja "istražuje i opisuje različite metodološke aparate gramatičkih opisa. Ako je gramatika jezik metajezik, onda je gramatikologija metajezik gramatici, odnosno metametajezik jeziku koji gramatika opisuje.

Gramatikologija, dakle, govori o gramatikama kao različitim modelima opisa jezičnog ustrojstva" (str. 9).

Govoriti o Babukiću, "službenom ilirskom kodifikatoru", a ne dotaknuti se ideologije ilirizma, zaista nije bilo moguće. Čitatelje se opet podsjeća na to značajno razdoblje u povijesti hrvatskoga književnog jezika, posebice na nazivlje vezano uz jezik, te na standardizacijske a prvi put i kodifikacijske procese. Navode se doprinosi ali se spominju i neke, nasreću većinom već odbačene zablude o hrvatskom narodnom preporodu. Autorica u svojoj analizi nastoji prikazati u kojoj se mjeri ilirske gramatike nadovezuju na prethodne hrvatske gramatike, "odnosno u kojem je smjeru tekla kodifikacija hrvatskoga književnog jezika. Pri tome će se imati na umu da su neka jezikoslovna rješenja u ilirskim gramatikama bila uvjetovana ideološkim okvirima" (str. 33).

Drugi dio knjige nosi naslov **Vjekoslav Babukić među Ilircima**, gdje autorica govori o Babukićevoj filološkoj djelatnosti (npr. posebno analizira njegov grafijski sustav, što znači da je usporedba s Gajem bila neizbježna) te o njegovim slovnica. Vjekoslav Babukić je naime više od dvadeset godina svoga jezikoslovnoga rada bio okupiran gramatičkim radom. Svoju je prvu gramatiku počeo raditi na Gajev nagovor 1832. godine. To je **Osnova slovnice slavjanske narčja Ilirskoga** (autoričina kartica G1), prvo članci u "Danici ilirskoj", a iste godine i zasebno izdanje (sljedećih godina izlaze prijevodi na njemački i talijanski jezik, ovaj posljednji u više izdanja). Drugoj je gramatici (G2) naslov **Grundzüge der Ilirischen Sprachlehre** (1846-1849), trećoj (G3) **Ilirska slovnica** (1854). U odjeljku **Sadržaj Babukićevih slovnica** sažeto se i precizno čitatelji upoznaju sa strukturom svake pojedine gramatike i tako se pripremaju za lingvističku analizu. Autorica, naime, ističe da ovo nije monografija o Vjekoslavu Babukiću već lingvistička analiza Babukićevih gramatika u kontekstu hrvatske gramatikologije.